

Hollósi Miklós köszöntése 70. születésnapján

Kedves Miklós, kedves kollégák!

Amikor a rendezők felkértek, hogy beszéljek Hollósi Miklós kezdeti tevékenységéről, ezt a feladatot a Tanszék doyenjeként szívesen elvállaltam. Azután rájöttem arra, hogy ezen a téren a puskaport már 10 évvel ezelőtt ellőttem és a történelmet nem illik átírni. Követem hát a Királyi TV szép szokását és én is műsorra tűzöm a régebbi adást, remélve, hogy erre már senki se emlékszik. Így most néhány percig nem Dr. Hollósi Miklós egyetemi tanárról, a Magyar Tudományos Akadémia tagjáról lesz szó, hanem arról az emberről, akit annak idején mindnyájan Hollósi Mikinek hívtunk. Jól esik a visszaemlékezés, mert akkoriban mindketten fiatalok voltunk. Mivel a hosszú beszéd már erősen fáraszt, felkértem Jalsovszky István barátomat, hogy ismertesse szövegemet. Kezdjük hát a legelején.

A gyermekkor – A Magyar Nagylexikon szócikke szerint Hollósi Miklós 1941. október 24-én született Budapesten. És itt álljunk meg egy pillanatra. Szóval későbbi professzorunk és tanszékvezetőnk, Miklós egy skorpió. De ha a történeti forrásokba merülünk, meglepődve tapasztalhatjuk, hogy a Tanszék több mint ötven évig skorpió uralom alatt áll. Bruckner, Kucsman és Hollósi születésnapjai ugyanis a skorpió jegyében nyolc napon belül vannak. Ha ehhez hozzávesszük, hogy ebbe az intervallumba esik Günther Snatzke, a CD-spektroszkópia atyjának születésnapja is, akkor azt kell mondjam, bár nem vagyok kirekesztő, hogy mindez nem lehet véletlen.

Ami a gyermekort illeti, sajnos sohasem láttam olyan fényképet, amelyen Miki hason fekszik, vagy akárcsak egy nagy labdát tartana kis kezében. Azt viszont tőle tudom, hogy középiskolás korában a józsefvárosi Kistemplom utca réme volt, mert a Petrik Lajos vegyipari technikum jeles tanulójaként kis laboratóriumot rendezett be magának és szorgalmasan robbantgatott klorát-kénpor keverékkel, környezetének nagy megrökönyödésére. Nem csoda, hogy útja innen egyenesen az ELTE-re vezetett.

Az egyetemi évek. – Hollósi Miklós '60 és '65 között volt az ELTE vegyészhallgatója. Bruckner előadásait hallgatta, a laborban Kajtár Márton csoportjába került. Eminens és ügyes Petrikes lévén Mikinek az alapozással semmi gondja nem volt, nem csoda hát, hogy Kajtár és Hollósi a magasabb szakmai szférákban csakhamar egymásra találtak. Miki Kajtár Márton diákköröse, majd szaklaborosa lett, és ő egyengette az utat Bruckner professzornál, hogy kezdeményezze Hollósi felvételét a Tanszékre.

Gyakornoki-tanársegédi korszak. – '65 nyarán Hollósi vörös diplomával fejezte be vegyész tanulmányait és viszonylag simán a Tanszékre került gyakornokként. Ezt azért érdemes említeni, mert az ún. káderfejlesztést akkoriban mindig nagy kötélhúzás jellemezte. Aki jó volt Brucknernek, az nem kellett a pártszervezetnek és fordítva. Hollósi esetében szerencsére egyetértés alakult ki, ami egyedi esetnek számított. Ezért azután hosszú évekig ő volt a Tanszék Benjáminja, ahogy akkoriban mondtuk, az utolsó csikó a Bruckner-istállóban. Hollósi gyakornoki-tanársegédi korszaka kilenc évig, 32 éves koráig tartott.

Tanszékre kerülése után alig telt el egy-két hónap, Hollósi működését 24. születésnapja idején máris hivatalból minősítették. Íme egy szövegrészlet a frissen felfektetett káderlapból, mely visszatekint Hollósi egyetemi éveire is: *“Egyetemi tanulmányai során politikai gazdaságtanból, tudományos szocializmusból és filozófiából jeles vizsgát tett.”* Figyeljük meg a Bruckner Győzőnek köszönhető diplomatikus fogalmazást, egy szó se esik bármiféle elkötelezett lelkesedésről. Továbbá: *“Ifjúsági mozgalmi téren több éven át kultúrfelelősi munkakörben dolgozott.”* Aki akkor élt Szovjet-Pannóniában az tudja, hogy ez a társadalmi munka volt a legkevésbé rázós, a napi politikától leginkább mentes. Azután: *“Évfolyamtársaival szemben mindig kollégiális, segítőkész volt, s úgy látszik, jól be fog illeszkedni a tanszéki kollektívába is.”* Ez minden esetre megtörtént. Majd ismét egy diplomatikus fogalmazás: *“Német és angol szövegű szakirodalmat olvas (ez azért akkor se volt nagy bűn, de emellett azért meg kellett adni a császárnak, pontosabban a cárnak azt, ami a cáré, íme): “Orosz nyelvi ismeretei az egyetemi jeles vizsgáknak megfelelőek”.* Magyarán szóval olyanok, mint amilyenek ezek a vizsgák akkoriban voltak, szóval semmit sem értek, amit mindenki tudott csak nem beszélt róla. Itt jegyzem meg, hogy Miklós igen jóképű fiatalember volt, így nem csoda, hogy diplomájának megszerzése után azonnal “elkelt” és csakhamar egyszeres, majd idővel kétszeres családapa lett.

Hollósi Miklós már szaklaboros korában megkezdte a tudományos munkát Kajtár Márton oldalán a poligutaminsavak szintézise területén. Első, egyben rögtön első szerzős cikke ‘69-ben, 28 éves korában jelent meg az Acta Chimica Hungarica-ban, társszerzője Kajtár Márton és Bruckner Győző. Ez és még négy másik dolgozat képezte alapját egyetemi doktori dolgozatának, amelyet még ‘67-ben, 26 éves korában summa cum laude eredménnyel megvédett, és akkor lett a gyakornokból tanársegéd.

Hollósi oktatóként is sikeresen indult. Mint mindenki más a Tanszéken, ő is gyakorlatvezetéssel kezdte, először szakbiológusokat, majd vegyészeket oktatót, később bekapcsolódott a szaklaboratóriumi vezetésébe is. A főkollégiumi órákon egy ideig Bruckner Győző demonstrátora volt, nomenklátúra-jegyzetet írt a vegyészhallgatók számára. Egy ‘71-ben készült kiegészítő minősítésben ezt olvashatjuk tanársegédi korszakáról: *“Fiatal kora ellenére egyike a tanszék legalaposabban felkészült és szakmai szempontból legtájékozottabb oktatóinak. Szerves kémiai példaversenyek szervezésére és lebonyolítására vállalkozott, szép sikerrel. Tehetsége és tudása nagyfokú szerénységgel párosul, mely néha-néha már a kezdeményezői készség rovására megy. Magatartása igen kollégiális. A hallgatók irányában baráti magatartást tanúsít, mindazonáltal sohasem mond le az igényességről. A hallgatók körében igen népszerű és kedvelt oktató.”*

Annak idején közismert volt, hogy Hollósi Miklós nemcsak hegedülni tud, hanem nagy érdeklődést tanúsít filozófiai kérdések iránt is. Ez azért a Kádár-rendszerben, a marxizmus totális hegemóniája idején több mint életveszélyes volt, az elvtársak ezt a filozófiai hajlamot nagyon csípték. Figyeljük meg, hogy a kiegészítő minősítés, amelyet történetesen már én írtam alá, hogyan kerüli ki ezt az aknamezőt. Íme: *“Hollósi filozófiai ismerteteit intenzív önképzéssel fejleszti. A korábban javasolt beiratkozása a Marxista Esti Egyetemre a természetfilozófia tanulmányozása céljából ma már kevéssé aktuálisnak látszik, minthogy Hollósi ismeretei ezen a téren meghaladják az ottani követelményeket.*

Ennek megfelelően számára másfajta magasszínvonalú továbbképzési forma javasolható.” Zárójelben jegyzem meg, hogy ilyen magasabb formát senki se ismert, így az egészből nem lett semmi. De azért valami fontos dolog mégiscsak történt Miklóssal. Két sorral lejjebb ezt olvashatjuk: *“Hollósi 1970 óta szakszervezeti csónakfelelős.”*

Akkoriban még nem lehetett sejteni, hogy Hollósi Miklós idővel nagy világutazó lesz. Mindenesetre oroszlánkörmeit ezen a téren már elég korán megmutatta. A tanszéken az elsők között használta ki, hogy megnyíltak Nyugat kapui: 30 éves tanársegédként a ‘71/’72-es tanévben ösztöndíjas tanulmányúton vehetett részt, ami akkoriban igen nagy dolognak számított. Az NSzK-beli Heidelbergben, Theodor Wieland munkatársaként ciklopeptidek szintézisével és vizsgálatával foglalkozott.

Adjunktusi korszak. – Kiváló munkája elismeréseképpen Hollósi Miklóst ‘73-ban, 32 éves korában adjunktussá léptették elő. Utólag visszatekintve úgy tűnik, hogy karrieronata ezidőtájt lelassult, hiszen akkor már régóta egyetemi doktor volt, igaz, nem túl sok publikációval. Miklós 10 éven át maradt adjunktus.

Kutatói fegyvertárát ebben a korszakban egészítette ki az IR és CD módszerekkel, amelyeket alkotói szinten sajátított el. Kandidátusi munkájának lezárását ugyanakkor erősen hátráltatta a hazai nagyműszerek kezdeti hiánya. Így a ciklopeptidek szintézisével és műszeres vizsgálatával foglalkozó kandidátusi dolgozatának megvédésre csak ‘81-ben, 40 éves korában került sor. Mivel Miklós ‘76-tól bekapcsolódott a tanszéki CD-spektroszkópiai műhely munkájába, szakmai étlapján egyre sűrűbben szerepeltek konformációs vizsgálatok a ciklopeptidek és egyes biológiailag hatásos peptidek (pl. endorfin, enkefalin) köréből. A kooperációs partnerek közül Bajusz Sándor és az évfolyamtárs Gráf László neve említhető. Hollósi dolgozatainak száma időközben 16-ra emelkedett.

Erre az időre esik a laboratóriumi honfoglalás, a 20 éven át tartó letelepedés a Trefort kerti B-épület 8-as laborjába. Vidám korszak volt ez: pipázás, forgó piros karosszék az íróasztal mellett, kedves karácsonyi összejövetelek, Koronczi Gyuri bazárja, gyakori koccintások, ezek itt a címszavak.

Hollósi Miklós az oktatásban adjunktusként is docensi feladatokat látott el. Immár ő szervezte már a szerves kémiai gyakorlatokat. Elvállalta a főkéllégiumhoz csatlakozó szeminárium vezetését is, és részt vett a vizsgáztatásban, ami azért volt fontos feladat, mert akkoriban tértünk át a németes iskoláról az angolszász iskolára, és a tematika teljes átszervezése mindkettőnk számára igen tanulságos és hasznos munka volt.

Az adminisztráció ökle istenigazából ‘78-ban, 37 éves korában sujtott le Hollósi adjunktusra, amikor a dékán kinevezte a Vegyész Szakbizottság titkára titkárának. Ezt az igát jó öt évig húzta, nem túl lelkesen, de erről inkább akkori főnökét, Medzihradszky Kálmánt kellene megkérdezni.

Docensi korszak. – Annak idején egyetemünkön a kandidátusi cím megszerzését automatikusan követte a docensi kinevezés. Hollósi Miklós ‘82-ben, 41 éves korában lett docens, és ez a korszaka kilenc évig tartott. Feladatköre ismét meghaladta a szokásost, lényegében már professzori funkciókat töltött be.

Kutatómunkája során egyre több gyakorlati feladatot vett át Kajtár Mártontól, akit mágnesként vonzott íróasztala. Tioamidokkal, béta-turn modellvegyületekkel kezdett

foglalkozni, figyelme később a glikopeptidek, a foszfopeptidek és az Alzheimer-kór szerkezeti biokémiája felé fordult. A heidelbergi kapcsolat elhalványulása után hatékony amerikai kapcsolatrendszer épített ki. A '83 és '86 közötti évek Amerika jegyében teltek el. Ekkor Miklós a bostoni Brandeis Egyetemen Fasman professzor mellett dolgozik, de kapcsolatot létesít a philadelphiai Wistar-intézettel is. Kutatásaihoz NSF és NIH támogatást kap. Fiatal kutatókat is magához vonz, megjelenik a színen Majer Zsuzsa, Medhen Zewdu, a tehetséges etióp doktorjelölt kislány, TMB-ösztöndíjasként Perczel András, továbbá ifjabb Ötvös László, Ürge László, Kollát Emma.

Ebben a korszakban Miklóstól hosszú leveleket kaptam, amelyeket átszótt kedves és önirónikus humora. Hadd idézzek néhány sort egy megőrzött levélből, amelyet 1984. február 27-én keltezett, Waltham-ben, ahol mint írta kezdett már megpenészedni. *“A lakásommal azt hiszem jó cserét csináltam. “Háziménim” nem sokat van itthon. A korát még nem mertem megkérdezni, de óvatos becsléseim szerint fiatalabb mint én, ezt még feleségemnek se mertem megírni. Hivatalos boyfriendje egy profi könnyűbúvár, egy baj van csak vele, a szomszéd államban lakik, azt hittem az amerikaiak praktikusabbak. Tanárnő, szívesen magyaráz, sokat tanulok tőle. Ma például javaslatára yamst sütittem magamnak. Komoly élmény volt, igazán nem gondoltam, hogy létezik sülttök ízű sültkrumpli.”*

Ami az itthoni életet illeti, Miklós mint kiszemelt jövődöbéli tanszékvezető két tanévre átvette a vegyészeknek tartott főkéllégiumi előadásokat, szakszervezeti bizalmiként meg közelről megismerhette a Tanszék fontosabb ügyeit. A docensi korszak végén már 45 publikációja volt és nemzetközileg is elismert kutatóvá vált. Ennek alapján '90-ben a kémiai tudomány doktora lett és kari tudományos díjat is kapott.

Professzori korszak. – Az akadémiai doktori cím elnyerését egyetemünk korábban szinte automatikusan honorálta egyetemi tanári kinevezéssel. Így lett '91-ben tanszékünk hatodik professzora Hollósi Miklós. Ő akkor 50 éves volt, nem mondható tehát, hogy e kinevezés túl korán érte volna. Ebben szerepet játszhatott az is, hogy az ő szekere Kajtár Mártoné után haladt, az pedig mint ismeretes nem volt gyorsvonati sebességű a karriert illetően.

Következne tehát a napjainkig is tartó professzori, tanszékvezetői és akadémikus korszak. Erre a periódusra azonban nekem már nincs meg a kellő történeti rálátásom. Ezért jobb, ha átadom a szót a nálam fiatalabb kollégáknak, folytassák ők a laudációt. De mielőtt elhallgatnék, hadd kérjek elnézést Miklóstól, ha talán kissé deheroizáltam őt, sőt sárba tapostam személyiségi jogait. Lehet, hogy nem viszonztam méltóképpen azt a szép beszédet, melyet egyszer ő tartott velem kapcsolatban, és amit én akkor így honoráltam: *“Miklós ez olyan szép volt, hogy a temetésem is elmondhatod.”* Ő a feladott labdát azonnal lecsapva, kissé elmélázó hangon megfelelő választ adott: *“De nem, akkor majd írok egy másikat.”*

Kedves Miklós, Isten éltesse!

Kucsman Árpád, ELTE, 2011. október.